

השקעה כהלכה

ניהול השקעות על פי ההלכה
הזכות שבחובה

החוברת בהפקת:

Avid
אביב
בית השקעות
מוסיפים ערך לכסף

נכתב על ידי הרב בן ציון אלגאזי,
ראש מכון צורבא מרבנן
וראש ישיבת רמת גן, תשפ"ג

המידע הכלול בחוברת זו מיועד למטרת עיון
הלכתי בלבד ואין לראות בו ייעוץ השקעות או
הצעה או המלצה להשקיע בהשקעה כלשהי או
באמצעות חברה כלשהי. כל החלטת השקעה
חובה שתיעשה לאחר התייעצות עם איש
מקצוע הלוקח בחשבון את צרכיו האישיים
של כל אדם ואדם.

תוכן העניינים:

4	פתיחה מאירה - הזכות שבחובה
7	איסור להחזיק ידי עוברי עבירה
8	איסור עשיית עסקים עם עוברי עבירה
10	איסור לפני עיוור
11	מסייע בידי עוברי עבירה
12	חילול ה'
13	שכר ורווח הנעשה מחילול שבת על ידי חברות ציבוריות
16	סימן ברכה
17	איסור הלואה בריבית והיתר עסקה
19	איכות הסביבה
21	חזון הנביאים

פתיחה מאירה - הזכות שבחובה

מהו שוק ההון?

שוק ההון מפגיש בין חברות הנצרכות למימון, לבין אנשים פרטיים ותאגידים המעוניינים להשקיע את הונם במטרה לייצר ממנו ערך כלכלי. אלמלא היה שוק ההון קיים, לא היו יכולים היזמים לממש את ההזדמנויות העסקיות הנקרות לפתחם. בלא ציבור המשקיעים חברות היו מתקשות לפתח ולשווק מוצרים ושירותים חדשים, מפאת היעדר ההון הנדרש להקמת מפעלי יצור, משרדי שיווק, אמצעי מכירות וכיוצא באלה. בנוסף, שוק ההון מאפשר לבעלי הון להשתמש בממונם באופן יעיל ונושא פרי.

התיווך היעיל בין שתי הקבוצות הללו הוא מכשיר פיננסי הכרחי בכלכלה המודרנית, והוא זה שמאפשר לחברות לייצר ערך ורווחה כלכליים לחברה ולבעליה, וצמיחה כלכלית למשק כולו. בפעילות זו משתתפים באופן פעיל אנשים פרטיים, תאגידים עסקיים, משקיעים מוסדיים, חברות ציבוריות, עמותות (לעיתים) ואף מוסדות המדינה.

מפגש החיים וההלכה בשוק ההון

משקי בית רבים משקיעים את כספם בשוק ההון, בין אם באופן יזום או כחובה חוקית ובין אם כעצמאים או כשכירים (באופן ישיר וחופשי או באמצעות קרנות פנסיה, קופות גמל, קרנות השתלמות או תוכנית חסכון לכל ילד). שוק ההון משביע עלינו משמעותית, אבל לא פחות חשוב מזה - אנחנו, בבחירה היכן להשקיע את כספינו, משפיעים עליו.

תורתנו תורת חיים היא. "חיי עולם נטע בתוכנו", כאשר גם בשוק ההון ההלכה מובילה אותנו. הלכות רבות ישנן בתורה המצוות את האדם על כך שכספו הנמצא באמתחתו יהיה על פי דין ולא באופן שאינו כדיון. כסף המגיע שלא

כדין, פעמים שחייבים להשיבו לבעליו ופעמים שאסור ליהנות ממנו וגם ברכה אין בו, כלשון הכתוב בירמיהו (יז, יא):

“קרא דגר ולא ילד עשה עשר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל”.

מצווים אנו שבכל אורחותינו נעשה הישר והטוב, כלשון הכתוב:

“ועשית הישר והטוב בעיני ה' למען ייטב לך” (דברים ו, יח)

לכן חובה על האדם לבדוק היטב את מקור הכנסותיו כך שכל רווחיו יהיו על פי דין, וכן כשהוא משקיע את כספו עליו לוודא שיושקע במקומות שיתנהלו על פי ההלכה.

מי שמשקיע את כספו במקום שאינו מתנהל על פי דיני התורה והמוסריות ההלכתית, הרי שהוא נכשל ומכשיל אחרים במגוון עבירות מן התורה, ובהן:

- חיזוק ידי עוברי עבירה.
- איסור לקנות מן הגנב, דהיינו לסחור עם מי שכספו אינו כשר, כדי שלא לחזק ידי עוברי עבירה.
- איסור לפני עיוור לא תיתן מכשול.
- איסור סיוע לדבר עבירה.
- עבירה על זעשית הישר והטוב שהוא דין כללי להתנהלות האדם בעולם, ובענייננו לכך שהאדם ינהיג את הונו באופן ישר שבזה הוא טוב ומיטיב לעולם.

לעומת זאת, מי שמשקיע את כספו במקום שמתנהל על פי דיני התורה והמוסריות ההלכתית, הריהו שותף לרצון האלוקי לתקן עולם במלכות שדי. ואל יאמר אדם “וכי אני הקטן בסכומי הזעומים יכול להשפיע על שוק כל כך גדול בדרכו לתיקון עולם?”, שכן הדבר איננו נכון. חז”ל אמרו בדיני צדקה (בבא בתרא ט, ע”ב): “פרוטה לפרוטה מצטרפת לחשבון גדול”. לכל פרוטה בהלכה יש משמעות. “דין פרוטה כדין מאה” לטוב ולמוטב, ואם כל אחד יפתור עצמו בענוות שווא ובטענת “כמה האני הקטן יכול להשפיע?” אזי נמצא שכל העולם יהיה חסר, כי כולנו בעלי משמעות בכל דבר ועניין בעולם.

בנימה אישית, תמיד היה לפלא בעיניי עד כמה הבריות מקפידות על אכילת מזון כשר בהשגחה מהודרת, ואף באים לידי מחלוקות ומתחים חברתיים ומשפחתיים במידה ולדעת חלקם המזון המוגש איננו על פי כל כללי הכשרות המחמירים, ולחילופין אם הירקות אינם נקיים מכל חשש תולעים או אם הבשר איננו בכשרות מהודרת, ועוד שאר חששות כגון אלה, אך כשהדבר נוגע לדיני ממונות, יצר 'המורה היתר' מאפשר קלות דעת שהכל בסדר. אבל זאת למודעי, חלילה נכשל האדם במזון שאינו כשר - תשובה ויום הכיפורים מכפרים. אולם ממון שהרווחנו שלא כדיון, אין תשובה ומחילה לנכשל עד שישב את הממון לבעליו, והרי שתשובתו קשה ביותר.

עד היכן מגיעה החובה להשקיע נכון ולהרוויח ביושר?

בחוברת הבאה מוגשים לפניכם תמצית המקורות ההלכתיים, מתוך מגמה שגדול תלמוד המביא לידי מעשה, ומתוך עיון במקורות והבאתם לידי מעשה נתברך כולנו בשפע ברכה והצלחה בכל מעשה ידינו.

בנציון משה אלגאזי

ראש מכון 'צורבא מרבנן וראש ישיבת רמת-גן

האיסור להחזיק ידי עוברי עבירה

רבים הם המשקיעים במפעלים וביוזמות שאינם נוהגים כדין. מדובר על חברות בבעלות יהודים, בניהול יהודים או המעסיקות עובדים יהודים, העוברות על איסורי תורה שונים: חילולי שבת, איסורי ריבית, דיני זכויות עובדים ועוד. השקעות כספיות בחברות אלו, הרי שיש בהן חיזוק ועידוד לעוברי עבירה. בכמה מקומות חז"ל אסרו לתת רוח גבית לעוברי עבירה ולחזקם במעשיהם הקלוקלים, וזאת מתוך מגמה שלא ימשיכו בדרך זו. לכן כדוגמא אין משאילים כלים בשמיטה לעוברי עבירה ובוודאי שאין משקיעים אצלם.

עניין זה מבואר במשנה במסכת שביעית (ה, ט):

”משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה ורחיים ותנור, אבל לא תבור ולא תטחן עמה. אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ נפה וכברה ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה, אבל משאיל המים לא תגע אצלה, שאין מחזקין ידי עוברי עבירה.”

וכך פסק הרמב"ם בהלכות רוצח ושמירת הנפש (יב, יד):

”כל שאסור למכור לגוי, אסור למכור לישראל שהוא ליסטים, מפני שנמצא מחזק ידי עובר עבירה ומכשילו. וכן כל המכשיל עיוור בדבר והשיאו עצה שאינה הוגנת, או שחזק ידי עוברי עבירה שהוא עיוור ואינו רואה דרך האמת מפני תאוות לבו, הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר ולפני עיוור לא תיתן מכשול.”

לא די שאין משתפים פעולה עם עוברי עבירה, מטעם שבכך ירבה הרשע בעולם, אלא שמעיקר הדין יש למחות בהם, כמבואר ברמ"א (יורה דעה סימן שלד, סעיף מח):

”אף על פי שחייב אדם למחות בעוברי עבירה, וכל מי שאינו מוחה, ובידו למחות, נתפס באותו עוון” (מהרי"ו סימן קנז).

כידוע, מי שיכול למחות ואינו מוחה הרי שזה מהווה הסכמה שבשתיקה, ועליו הכתוב אומר (ויקרא יט, יז):

”הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא”. ודרשו חז”ל שאם לא מחית, נושא אתה את חטאו של החוטא (ראו שבת נד ע”א-ע”ב ובפירוש רש”י ד”ה ינענש).

אף שאין בידנו כיום למחות בפועל כנגד עוברי עבירה בדיני ממונות, הרי שהשקעה במקום הפועל על פי ההלכה, יש בה ממד של מחאה כלפי מי שאין ההלכה והמוסריות בראש מעייניו. שוק ההון הרי עובד על עיקרון של היצע וביקוש, וזאת למודעי שהכוח הכלכלי של הציבור האמוני והמוסרי הוא עוצמתי מבחינת ההשפעה הכלכלית ויוצר תלות ממשית של החברות במשקיעים. כוח השקעה משמעותי ומשקיעים רבים שמחלישים ידי עוברי עבירה, יביאו לתיקון עוברי העבירה בעל כורחם.

כל משקיע בנפרד וכולם יחד מהווים כוח שלא ניתן להמעיט בחשיבותו, כוח בעל יכולת דרמטית להביא לשינוי יהודי ומוסרי הנחוץ כל כך בעולם העסקים.

איסור עשיית עסקים עם עוברי עבירה

ההלכה אוסרת לקנות ולסחור עם גנבים ועוברי עבירה בדיני ממונות, ואף לקנות חפצים שכשרותם הממונית מפוקפקת. וכשם שאדם מקפיד להכניס לפיו מוצרים כשרים הנמצאים תחת השגחה נאותה ומהודרת, לא פחות מכך גם מוצרים כלכליים טעונים כשרות והשגחה, קל וחומר כשמדובר על השקעה בהם.

כתב מרן השולחן ערוך חושן משפט סימן שנח:

”א. כל דבר שחזקתו שהוא גנוב, אסור ליקח אותו. וכן אם רוב אותו דבר שהוא גנוב, אין לוקחין אותו. לפיכך אין לוקחין מהרועים צמר או חלב או גדיים, אבל לוקחים מהם חלב וגבינה, במדבר אבל לא ביישוב.

ומותר ליקח מהרועים ד' צאן או ד' גיזות של צמר, מעדר קטן או חמישה מעדר גדול, שאין חזקתו שהוא גנוב. כללו של דבר, כל שהרועה מוכרו, אם היה בעל הבית מרגיש בו, מותר ללוקחו ואם לאו, אסור.

ב. אין לוקחין עצים או פירות משומרי פירות, אלא בזמן שהם יושבים ומוכרים והסלים והפלים בפניהם, שהרי הדבר גלוי ויש לו קול, והוא שיהיה על פתח הגנה."

הטעם לאיסור זה הוא, אותם שפועלים שלא כדין רואים שהציבור לא די שאין מוחה בידם אלא אף משתף עמם פעולה, נעשה הדבר בעיניהם להיתר ואף מעצימים ובוטחים בדרכם הקלוקלת ובכך יגדל העוול בעולם.

וזאת למודעי, ערך המסחר ההוגן אינו רק חובת הפרט, אלא יש בזה גם חובה ציבורית-לאומית. לכן קבעו חכמים שחובה להעמיד ממונים מטעם הציבור לפקח על תקינות המידות והמשקלות, וכך נפסקה ההלכה בשולחן ערוך, חושן משפט סימן רלא:

א. המודד או שוקל חסר לחברו, או אפילו לעובד כוכבים, עובר בלאו דלא תעשו עוול במידה, במשקל ובמשורה (ויקרא יט, לה).

ב. חייבים בית דין להעמיד ממונים שיהיו מחזרים על החנויות, וכל מי שנמצא אתו מידה חסרה או משקל חסר או מאזנים מקולקלים, רשאים להכותו ולקנסו כאשר יראה לבית דין."

הממונים על זה תהיה להם תמיד חותם תעודה, וכן לכל המידות והמשקלות, וארבע פעמים בשנה לכל הפחות יבואו באופן פתאומי, אימתי שירצו, לאיזה סוחר וחנוות לבדוק מידותיהם ומשקלותיהם, לידע שכל אחד יש לו איפת צדק והין צדק וכל שאר המידות. ובאם ימצאו אצל אחד שאין לו משקל ומידת צדק, מחויבים הממונים להודיע על זה מבלי עיכוב לראשי הקהל והעיר והם יעיינו בדבר בצירוף הממונים, ורשות בידם לקנסו אותו כפי ראות עיניהם, ומי שיעבור על זה כמה פעמים, ונעשה מועד לכך, רשות בידם להעבירו מאומנותו לגמרי.

איסור לפני עיוור

מצוות רבות ציוותה אותנו התורה בדיני ממונות, הן בעשה טוב והן בסור מרע. אחד מאיסורי תורה החמורים הנוגע גם לדיני ממונות, הוא איסור לפני עיוור לא תיתן מכשול.

האיסור וגדרו

איסור לפני עיוור נלמד מן הכתוב (ויקרא יט, יד): "לפני עור לא תתן מכשול". כמה עניינים כלולים באיסור זה: האחד - שלא להכשיל אדם בעצה שאינה הוגנת לו, והשני - האיסור לאפשר ולהכשיל אדם בסיוע שלך, לעבור עבירה. באנציקלופדיה תלמודית (ערך - לפני עיוור לא תתן מכשול) ניתן למצוא הרחבה על דין זה:

"הכשלה בעבירה - אסור לאדם להושיט לחברו דבר איסור, כגון להושיט כוס יין לנזיר, משום ולפני עיוור לא תתן מכשול. וכן אסור לאדם להטעות את חברו לחשוב על דבר איסור שדבר היתר הוא, או לצוותו על עבירה, או לסייעו לעשותה בכל סיוע שהוא, אפילו בדיבור מועט. וכן שנינו לעניין המלווה והלווה בריבית, שהם עוברים על לפני עיוור, שכל אחד מהם עוזר לחברו לעבור את העבירה. וכן כתבו ראשונים לעניין הערב, ואפילו העדים בהלוואה שיש בה ריבית, שאם לא הייתה ההלוואה נעשית בלעדיהם, הרי הם עוברים על לפני עיוור. וכן מצינו במלווה לחברו מעות בלא עדים, שעבר על לפני עיוור, שעקב כך עולה על רוחו של הלווה לכפור. וכן כתבו ראשונים, שהאומר לחברו ישבור כליו של פלוני על מנת שאתה פטור, רשע הוא לפי שהכשילו על חיובים נוספים המוטלים על כל אדם מישראל להציל אחרים מעוון".

אין ספק ששותפות בהשקעות שאינן מתנהלות על פי ההלכה, יש בה הנחת מכשול הן לבעלי החברות והן לשאר המשקיעים, שכן המשקיעים הרבים הם שמאפשרים לחברה לתפקד שלא על פי דין, כיוון שמבלי כל ההשקעות של כל אחד מאיתנו, אותן חברות לא יוכלו להתנהל בדרך הקלוקלת והמאפשר לזולתו לתפקד שלא על פי ההלכה והמוסריות, הרי שהוא שותף באיסור לפני עיוור לא תתן מכשול היוצא משותפתו בהשקעה זו.

מסייע בידי עוברי עבירה

לאחר שהתורה אסרה עלינו לאפשר בידינו מציאות של עבירות בעולם, וזה מדין לפני עיוור, הרי שחז"ל גיבו את האיסור בדין מסייע לדבר עבירה. הגם שעובר העבירה יכול לעשות את העבירה או לעבור על האיסור ללא עזרתו של אחר, והגם שאין כאן איסור דאורייתא של לפני עיוור, הרי שבהשקעה בחברות שאינן פועלות על פי ההלכה ישנו איסור מדרבנן של מסייע בידי עוברי עבירה, בנוסף לאיסור דאורייתא של לפני עיוור.

כן כתב הרא"ש (שבת פ"א, סימן א) שאין לסייע כלל בידי עוברי עבירה:

"דמכל מקום איסורא איכא, דאפילו קטן אוכל נבילות בית דין מצווין להפרישו, כל שכן גדול שלא יסייע לו".

אף שלפי רבותינו הראשונים משמע שתוקף האיסור אינו אלא מדרבנן, יש שכתבו שתוקף האיסור הוא מדאורייתא.

כשיטה זו נקט המהר"ץ חיות (שבת ג, ע"א), וזו לשונו:

"מדברי הרמב"ם בספר המצוות (מצווה רה), משמע שיש בזה איסור דאורייתא, כי כתב בכלל מצוות תוכחה: "אבל אנחנו מצווין שלא נמרה, ושללא נעזוב זולתנו מאומתנו שימרה". הרי שיש איסור מן התורה לעזוב את אחרים שיחטא וימרה, וכל שכן שאסור לסייע בידו בפועל, ולפי דבריו החילוק בין איסור זה לאיסור שנובע מדין לפני עיוור לא תתן מכשול, הוא שמתעם ולפני עיוור יש בזה איסור לאו, ומתעם מסייע אין בזה אלא איסור עשה".

העולה מדבריו הוא, שכל השקעה כספית בעסק שאינו עובד על פי כללי ההלכה והמוסר, הגם שמבלעדי המשקיעים החפצים ברצון ה' בעולם העסק יצליח ולא יהיה איסור של לפני עיוור, הרי שמסייע לדבר עבירה בוודאי יש כאן.

חילול ה'

יהודי אמוני ומוסרי צריך כל ימיו לחתור לריבוי כבוד ה' בעולם, ובמקביל לפעול לצמצום חילול ה' כמה שניתן, שנאמר (ויקרא כב):

”(לא) ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אני ה': (לב) ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם.”

מסמיכות הפסוקים משתמע שהשומר מצוותיו של הקב"ה גורם לקידוש ה', וממילא הגורם או השותף לעבירות הריהו מביא לחילול שם שמיים. ישנם מרחבים הלכתיים רבים בהם יכול להיות חילול ה', כגון התנהגות שאינה הולמת יהודי ירא שמיים, וכן בכל פעם שנעשית עבירה וניתן למונעה ולא מונעים אותה, גם בזה יש חילול ה'.

דבר זה נלמד מן הגמרא במסכת ברכות (יט, ע"ב):

”אמר רב יהודה אמר רב: המוצא כלאים בבגדו, פושטן אפילו בשוק. מאי טעמא? אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' - כל מקום שיש חילול השם, אין חולקין כבוד לרב.”

על פי זה כתב הנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סימן לה):

”מהגמרא כאן מוכח, דגם אם לא ייודע לשום אדם מענין זה, הווי בכלל חילול השם. עצם הדבר שאדם עובר עבירה, יש בזה ענין של חילול שם ה' בעולם, ויש למנועו מדין ולא תחללו את שם קודשי.”

בעניין זה יש להוסיף שכאשר ידוע ברבים שישנו עסק העובר על מצוות התורה ואנשים משתפים איתו פעולה, וקל וחומר כאשר משקיעים בו, הרי שיש בכך חילול ה' מרובה בעולם. מאידך, כאשר ישנו גוף המנהל את כספו באופן שמרבה כבוד שמיים בעולם ומוכיח שניתן לנהל עסקים כלכליים על פי רצון ה', הרי שהשותף לעסק זה מקיים בעצמו את האידאל של "לתקן עולם במלכות שדי" ומוכיח לעולם שתורתנו תורת חיים היא החולשת על כל מרחבי החיים באופן היותר מתוקן.

שכר ורווח הנעשים מחילול שבת על ידי חברות ציבוריות

מספר דיונים הלכתיים ישנם סביב איסור הנאה ממלאכת שבת, כגון מראית עין, איסור 'לפני עיוור, מסייע לדבר עבירה והנאה משכר שבת.

שכר שבת הוא שכר המתקבל על פעולה שנעשתה בשבת, ואפילו בהיתר, כגון שכר חזנים ומלמדים. ההלכה היא שאם השכר עבור המלאכה שנעשתה בשבת ניתן יחד עם שכר עבור מלאכה שנעשתה בימות החול, הדבר מותר משום שזהו שכר שבת 'בהבלעה'.

בפוסקים מופיעה אפשרות של שותפות עם גוי ובכך ניתן יהיה להתיר את פתיחת העסק בשבת בתנאים מסוימים, כמבואר בשו"ע וברמ"א (אורח חיים סימן רמה, סעיף א):

”...ויש אומרים שכל זה לא מיירי אלא בשותפות שכל אחד עוסק ביומו (ב"י), אבל כששניהם עוסקים ביחד כל ימי החול, ובשבת עסק האיני יהודי לבדו, מותר לחלוק עמו כל השכר, דאינו יהודי אדעתא דנפשיה קא עביד, ואין הישראל נהנה במלאכתו בשבת, כיון שאין המלאכה מוטלת עליו לעשות. ומכל מקום לא ייטול שכר שבת אלא בהבלעה עם שאר הימים (ר"ן פ"ק דשבת סוף פרק כל כתבי).”

מכיוון שכיום החברות הישראליות הנסחרות בבורסה רובן ככולן בבעלות יהודית והעבודה בהן בשבת נעשית גם על ידי יהודים, פתרון השותפות וחלוקת הרווחים המוצעת בפוסקים איננה רלוונטית.

כיצד מוגדר בעל מניות בחברה?

פוסקי הדורות האחרונים נחלקו ודנו באופן הגדרת הבעלות של בעל מניות בחברה.

המבוכה בעניין נובעת מכך שמחד גיסא, בעל חוב של החברה אינו יכול לגבות חובו מרכושם הפרטי של בעלי המניות, אלא מנכסי החברה בלבד. כלומר ישנה הפרדה בין החברה ונכסיה לבין בעלי המניות. ומאידך גיסא

ניתן לומר להיפך, שהיות והחברה ומנהליה אינם רשאים לעשות בחברה דבר שאינו לטובת בעלי המניות, ובכוחם של בעלי המניות להתכנס ולקבל החלטות מרחיקות לכת בנוגע לחברה ולמנהליה, יש להגדיר אם כן את בעלי המניות כבעלים של החברה. אמנם לפי הגדרה זו, יש לחלק בין מניות המקנות שליטה בחברה וזכות הצבעה, לבין מניות שאין להן כל אופי של שליטה.

המהר"י הלוי (ח"ב סימן קכ"ד) והמהרש"ג (יו"ד ג, ה) כתבו כצד הראשון, שבעלות על מניות הינה אישיות משפטית נפרדת ואינה מוגדרת כבעלות בחברה עצמה, ולכן בתנאים מסוימים התירו להחזיק במניות בחברה הפועלת בשבת אף אם יש לו כוח החלטה וזכות הצבעה. אך המנחת יצחק (ח"ג, סימן א) והאגרות משה (אבן העזר ח"א, סימן ז) חילקו בין מניות שליטה למניות ללא השפעה והבעת דעה.

דעה שלישית בעניין היא דעת המשנה הלכותי (ח"ו סימן קמה, רעז), שדוחה בנחרצות את השיטה הסוברת שאין כאן בעלות ממונית רגילה וסובר שבעלות במניות היא שותפות לכל דבר, אלא שהתנו תנאים ביניהם. כמו כן, אין הוא מחלק בין מניות שליטה למניות ללא השפעה, ולדעתו בעת שמחלקים בעלי המניות את הדיווידנדים (רווחי החברה) ביניהם, מקבל כל בעל מניה את התמורה לפי חלקו בלי קשר לכמות המניות ויכולת ההשפעה שיש לו על החברה.

העולה מן האמור הוא, שלרוב הפוסקים מי שרוכש כמות מניות בשיעור קטן שאינו מקנה לו שליטה בחברה, אינו מוגדר כבעלים בחברה. ואם כן, אף לעניין שבת אין נחשב שהעסק שבבעלותו עובד בשבת. אולם, מי שרוכש כמות מניות בשיעור גדול המקנה לו שליטה בחברה הפועלת בשבת, נחשב לרוב הפוסקים כבעלים בחברה.

כעת נשאלת השאלה: האם הפתרונות שראינו קודם לגבי שותפות עם גוי הפועל בעסק בשבת, יועילו גם לשותפות בחברה שבה פועלים יהודים בשבת? בשאלה זו דנו האגרות משה (ח"א סימן צא) והציץ אליעזר (שביתת הים, פרק יט) ובררו האם יועיל לעשות תנאי, כך שהמשקיע יקבל רק את הרווחים של ימי החול. מסקנתם הייתה שתנאי זה אינו מספיק ובשוק ההון הוא אינו ישים.

מסקנות למעשה

לסיכום, לפי הפוסקים שדנו בהשקעה במניות של חברות העובדות בשבת, איסור 'לפני עיוור' הוא מן התורה וקיים רק אם לא יוכל העבריין להשיג את דבר האיסור מבלעדי זולתו; אך אם עובר העבירה יוכל להשיג את דבר האיסור בכוחות עצמו, אין בזה משום 'לפני עיוור'. בשונה מכך, איסור 'מסייע' הוא מדרבנן וקיים אף אם יוכל העבריין להשיג את דבר האיסור מבלי המסייע, כל שכן כאשר מקרב אליו את האיסור.

אף שנראה שיש להתיר (לפי רוב הפוסקים) את אפיק ההשקעה עבור מי שקונה תעודת סל, או אפילו קונה מניות ממש באמצעות קרנות נאמנות הכוללות למשל חברה של קניונים הפועלים בשבת, היתר זה הוא בתנאי שהמניות הינן בשיעור קטן שאינו מקנה לבעלים שליטה או זכות השפעה. אולם גם במצב זה - סימן ברכה לא זוכים לראות מכסף אשר מורווח בשבת, ואף יש בזה חילול ה' כלשון החזון איש, וכן יש בזה רוח גבית למחללי השבת.

לבל נשכח שרבות מהחברות בהן אנו דנים נמנות על החברות הגדולות במשק, חברות שרומסות ברגל גסה את השבת, שכן עסקיהן פתוחים לרבים בשבת באופן שנעשה חילול שבת המוני. בנוסף אותן חברות גם מעבירות עובדים יהודים בשבת, הרי שיש בזה חילול שבת בפרהסיא וכעין עבדות לעובדיהם.

סימן ברכה

במספר מקומות ביאר השולחן ערוך שאין אדם רואה ברכה ברווחים הבאים מחילול שבת. התייחסות אחת מופיעה ביחס למלאכות של מצווה הנעשות בשבתות ובימים טובים (אורח חיים סימן תקפה, סעיף ה):

”הנוטל שכר לתקוע שופר בראש השנה, או כדי להתפלל או לתרגם בשבתות ויום טוב, אינו רואה מאותו שכר ברכה”.

אמנם הפוסקים נחלקו אם יש איסור בלקיחת שכר עבור מצווה (ועיין בט”ז ומג”א, וכן בשו”ע ומשנה ברורה בסימן ש”ו סעיף ה), שמביאים דעות חלוקות אם יש בזה איסור. ואף למאן דאמר שאין בזה איסור משום שהוא לצורך מצווה, מכל מקום אינו רואה סימן ברכה; וכל שכן כשמדובר באופן של רווח מהשקעה, שאין בזה גדר מצווה.

על אף שהפתרון ההלכתי למצב זה הוא שייקח את השכר בהבלעה, כבר כתב החתם סופר שדבר שאין בו גדר מצווה לא די שאין ברכה מרווח הבא ממנו בשבת, אלא **מכל רווחיו** אינו רואה סימן ברכה.

איסור הלוואה בריבית - היתר עיסקא

מהאיסורים החמורים ביותר בדיני ממונות, הם איסורי הלוואה בריבית. חומרה זו שהחמירה התורה לכל השותף למעשה ההלוואה בריבית, נובעת מכך שלכאורה הדבר נעשה מרצון גמור של הלווה לקבל הלוואה תמורת תשלום מדעתו על הכסף שניתן לו. זאת, בניגוד לדיני ממונות אחרים, שם הדברים נעשים שלא מדעת. ואף על פי כן חזרה התורה והזהירה את כל השותפים במעגל הזה לבל יהיו חלק ממנו.

במצווה שמ"ג - 'שלא להלוות בריבית לישראל, כתב 'ספר החינוך:

"שלא להלוות בריבית לישראל. שנאמר (ויקרא כה, לז) **את כספך לא תיתן לו בנשך ובמרבית לא תיתן אכלך**. ואין אלו שני לאוין, שהריבית הוא הנשך, והנשך הוא הריבית. וכמו שאמרו זיכרונם לברכה במציעא (סא, א) **אי אתה מוצא נשך בלא ריבית, ולא ריבית בלא נשך**. ולמה חלקם הכתוב? כלומר, למה חלקם ולא כתב את כספך ואכלך לא תתן לו בנשך? לעבור עליו בשני לאוין. כלומר להרבות האזהרות עליו. וזה העניין הוא מה שאמרתי למעלה (מצוה של"ו) כי התורה תכפול האזהרות לפעמים על מה שחפץ האל להרחיקנו ממנו הרבה. ואפשר שנאמר בזה כעין מה שאמרו זיכרונם לברכה (ברכות לא, ב) בעניינים אחרים, דברה תורה כלשון בני אדם. וכמו כן, תתמיד התורה התראות במה שיש עלינו להיזהר בו, כדרך בני אדם בהזהירם זה את זה בדבר חמור, יכפלו תנאים וירבו דבריהם על הדבר, כדי שיהא המזורז נזכר וזריז על העניין על כל פנים. ואם אמנם כי ראוי האדם להיזהר בדבר ה' עד מאוד, ואף כי ישמע דברו ברמז קטן, בחסדיו הרבים על בריותיו כפל להם האזהרות פעמים רבות".

התורה הסמיכה את האיסור החמור של ריבית למצווה של עזרה ותמיכה בזולת לבל ייפול, כפי שכתוב בפרשת משפטים (כה, לו):

"אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך".

בעל הטורים מבאר שסמיכות הדברים באה ללמדנו על חומר איסור ריבית, שכל מי שמלווה בריבית אינו חי בתחיית המתים, וזו לשונו:

”וסמיך ליה וכו' רמז שכל המלוה ברבית אינו חי וכו' נשך בגימטריא
”זה נחש”, לעתיד לבוא אין הנחש מתרפא כדכתיב ונחש עפר לחמו
כן הלוקח רבית לא יחיה”.

כאמור, ההלכה אוסרת באיסור חמור הלוואה בריבית מכל סוג שהוא, הן על הלווה, הן על המלווה והן על כל השותפים בהלוואה. עם זאת, ההלכה מכירה בכך שהריבית היא כלי פיננסי ממדרגה ראשונה אשר נועד לאפשר פעילות עסקית ענפה.

מסמך היתר עיסקא נוצר על מנת להתמודד עם איסור ריבית החמור. במסגרת היתר העסקה, מחצית מסכום ההלוואה שייך עדיין למלווה וניתן כפיקדון בלבד. סכום זה ניתן כהלוואה, אך הצדדים שותפים לרווח ולהפסד. במקרה של הפסד ההלוואה אינה מוחזרת למלווה, ובמקרה של הצלחה הרווחים מחולקים בין הצדדים, ללא ריבית. ולכן אין להשקיע בחברה או בעסק שאינם מחזיקים בהיתר עיסקא. כסף המגיע מאיסור ריבית ללא היתר עיסקא, הרי הוא כגזול ביד המקבלו וחייב להשיבו לבעליו.

איכות הסביבה

על האדם הוטל תפקיד מיוחד במינו - לשמור על עולמו של הקב"ה, שנאמר:

"וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיִּנְחֵהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעַבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ"
(בראשית ב, טז).

המדרש (קהלת רבה ז, יג) ממחיש באופן ציורי את תפקיד זה:

"ראה את מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עותו - בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך".

את דברי המדרש ניתן להבין בהיבט הרוחני, אך גם בהיבט הפשוט: האיסור להשחית את מעשה הבריאה והציווי לפעול למען שמירת איכות הסביבה. חז"ל שמו דגש במרחבים רבים על עולם איכות הסביבה והקדישו פרק שלם לטובת סוגייה זו, כפי שעולה מדברי המשנה במסכת בבא בתרא בפרק י' לא יחפור (ב, ט):

"מרחיקין את הנבלות ואת הקברות ואת הבורסקי מן העיר חמישים אמה. אין עושין בורסקי אלא למזרח העיר. רבי עקיבא אומר, לכל רוח הוא עושה חוץ ממערבה ומרחיק חמישים אמה".

הרמב"ן (בבא בתרא נט, ע"א) מקשר בין קוטרא [-עשן כבד] ובית הכיסא לבין נזקין בגוף, ואף רואה בנקודה זו את הבסיס לחומרה, שדווקא במקרים אלה אין חזקה בנזיקין. סוגיית קוטרא ובית הכיסא, עם הפרשנות והפסיקה שהסתעפו ממנה, מהווה בסיס הלכתי-רעיוני איתן באמצעותו תוכל הנהגה רוחנית המעורבת בחברה הישראלית לעורר עשייה קהילתית ממוקדת ויעילה נגד מטרדים סביבתיים מוכחים, בשם תורתנו הקדושה.

חשוב לשים לב לכך שאין אזכור בפסיקה ההלכתית בדורות האחרונים, עד כמה שידי מגעת, לשאלות של קהילה וסביבה בהקשרים הרחבים יותר של זיהום אוויר בחברה טכנולוגית מודרנית. במילים אחרות, נראה שלא קיים שום תקדים ברור בפסיקה של התקופה האחרונה העשוי לספק מסגרת להסקת מסקנות מעשיות בתחומים של מפגעים סביבתיים. יתרה מזאת, נעשתה רק מעט עבודה שיכולה לסייע לנו להעריך עד כמה המקורות ההלכתיים החד-משמעיים שהוזכרו לעיל, יכולים לשמש כמסגרת עבודה לפעילות ומודעות קהילתית ואף לקבלת החלטות בנוגע להשקעה בחברות מזהמות שאינן שומרות על הסביבה כפי שהיה ראוי ומצופה מהן.

חזון הנביאים

זכה עם ישראל לאחר אלפיים שנות גלות לשוב לארצו ולהחיות בה ממלכת כוהנים וגוי קדוש. חיי האומה קמים לתחייה מחודשת שלא זכו לה אבותינו שחיו בגלות. במישורים רבים זוכה עם ישראל בדורנו לשוב לימי גילוי רצון ה' בממלכתו בארץ ישראל. זכינו שיש לנו צבא משלנו שעם כל מורכבותו הרי שיש כאן כעין חיילותיו של בית דוד. במובנים רבים, ימי העבודה השבועיים הרי שגם הם חזרו להיות כרצון ה': ששת ימי המעשה - תעשה מלאכתך, והשבת - יום השבתון הלאומי. וכך בתחומים רבים צביון הרצון האלוקי הולך ומתגשם בתהליכי הגאולה קמעה קמעה.

הנביאים שהתנבאו על ימי גאולתן של ישראל, הרבו לנבא על הגאולה הכלכלית שתהיה על פי הצדק והמוסר האלוקי, כי בזאת נקיים בנו "אשר **בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו**".

לא לחינם רבות מהמסכתות עוסקות בענייני ממון. לכאורה נראה זה עיסוק רב מידי בענייני החומר, אך דווקא בגלל שפרנסתו של האדם עומדת כמעט בראש מעייניו, חז"ל הרבו לרדת לעומקה של ההלכה בענייני הממון, כי בכך ראו את יסוד שלמות האדם הפרטי ושלמות האומה בכללותה.

בשורות הבאות נביא מקצת נבואות של שני נביאים, ישעיהו ומיכה, שמחו כנגד העוולות המוסריות הקשורות לענייני הממון, וראו את תחיית עניינים אלה כחלק מתהליך הגאולה.

ישעיהו פרק א, פסוקים יג-כז:

"(יג) לא תוסיפו הביא מנחת שֶׁאֵין קִטְרֶת תֹּעֲבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשִׁבְתָּ קְרָא מִקְרָא לֹא אוֹכֵל אֶן וְעֲצָרָה: (יד) חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שֶׁנֶּאֱמַר נִפְשֵׁי הֵיוּ עָלַי לְטָרַח נְלֵאִיתִי נְשֹׂא: (טו) וּבְפִרְשֶׁכֶם כְּפִיכֶם אֲעֲלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי תִרְבוּ תִפְלֶה אֵינִי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דְּמִים מְלֹאוּ: (טז) רָחֲצוּ הַזְּכוֹת הַסִּירוּ רַע מֵעַלְלֵיכֶם מִנְגֵד עֵינַי חֲדָלוּ הָרַע: (יז) לִמְדוּ הֵיטֵב דְּרָשׁוּ מִשְׁפָּט אֲשֶׁר־וּ חֲמוֹץ שִׁפְטוֹ יִתּוֹם רִיבוֹ אֲלִמְנָה: (יח) לִכּוֹ נָא וּנְנַכְחָה יֹאמֶר ה' אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כְּשָׁנִים כְּשֶׁלֶג יִלְבִּינוּ אִם יֹאדִימוּ כְּתוֹלַע כְּצֶמֶר יִהְיוּ: (יט) אִם

תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו: (כ) ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו
כי פי ה דבר: (כא) איכה היתה לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק
ילין בה ועתה מרצחים: (כב) כספך היה לסיגים סבאך מהול במים:
(כג) שריך סוררים וחברי גנבים כלו אהב שחד ורדף שלמנים יתום לא
ישפטו וריב אלמנה לא יבוא אליהם: (כד) לכן נאם האדון ה צבאות
אביר ישראל הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי: (כה) ואשיבה ידי עליך
ואצרך כבר סיגיד ואסירה כל בדיליך: (כו) ואשיבה שפטיך כבראשנה
ויעצרך כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה: (כז) ציון
במשפט תפדה ושביה בצדקה.”

מיכה פרק ו, פסוק ח:

”הגיד לך אדם מה טוב ומה ה דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת
חסד והצנע לכת עם אלהיך.”

ויהי רצון שייעשו כולם אגודה אחת להיות שותפים מלאים להזדמנות האדירה
שנוצרה בדורנו בשוב ישראל לארצו, שכשם שאנו מתפללים לחדש ימינו
כקדם בכל מרחבי החיים, שיהיו מתוקנים ושלמים לפי רצון הבורא, כן נצליח
להראות ולהוכיח לעולם שלפעול על פי הצדק והמוסר, לא רק שזו חובה,
אלא שנוהג זה גם מביא ברכה לעולם. והרווח מכסף הבא בטהרה כפול הוא:
גם רווח גדול יש בו וגם השמחה והברכה תהיה מצויה אצל כל מי שכספו
הורווח ביושר ובצדק, בבחינת **”יצו ה אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח
ידיך וברכך בארץ אשר ה אלהיך נתן לך”** (דברים כח, ח).

הוגנות ✓ הלכה ✓ תוצאות ✓

מונילים בהשקעות הוגנות (ESG) ועפ"י ההלכה

Aviv
אביב
בית השקעות
מוסיפים ערך לכסף

- ניהול תיקי השקעות:
- ניהול תיקים
- קרנות גידור
- קופות גמל (IRA)
- קרנות השתלמות (IRA)
- קרנות נאמנות

ארז צדוק
מונ"ל
בית השקעות אביב

"מוסיפים ערך לכסף
זה לא רק הסלוגן שלנו,
אלא גם דרך חיים."